

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

MEASURES FOR THE PREVENTION AND COMDATING OF CORRUPTION IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

Погорслова Ю.О., к.ю.н.,

асистентка кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Казакова Д.Д., студентка V курсу факультету слідчої та детективної діяльності

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та особливостей реалізації заходів запобігання та протидії корупції в Україні у контексті європейської інтеграції. Акцентовано увагу на тому, що антикорупційна політика є важливим елементом виконання саме політичного критерію задля набуття членства в ЄС. Проаналізовано діяльність основних антикорупційних органів, зокрема, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Наголошено на тому, що не зважаючи на створення відповідної інституційної інфраструктури, на ефективність проведення відповідних реформ впливають політичні фактори, певні законодавчі недоліки та ін. Зазначено, що забезпечення реальної незалежності органів, що мають антикорупційні повноваження, та належний рівень їх взаємодії між собою є вирішальним фактором на шляху до інтеграції України в правовий простір Європейського Союзу. Також акцентовано увагу на міжнародно-правових зобов'язаннях України в рамках Угоди про асоціацію, виконання яких є важливою передумовою для подальшого зближення з законодавством ЄС. Особливу увагу приділено питанню відповідності діяльності антикорупційних органів України європейським стандартам, зокрема вимогам *acquis communautaire* Європейського союзу, що передбачає адаптацію національної правової системи до норм і практик ЄС. Підкреслено необхідність комплексного підходу до антикорупційної політики, що включає не лише законодавчі, політичні, економічні, а й організаційні аспекти.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Агентство з розшуку та управління активами, європейська інтеграція, *acquis communautaire*.

The article is devoted to the study of the current state and peculiarities of implementation of measures to prevent and combat corruption in Ukraine in the context of European integration. The author emphasizes that anti-corruption policy is an important element of fulfillment of the political criterion for EU membership. The author analyzes the activities of the main anti-corruption bodies, in particular, the National Agency for the Prevention of Corruption, the National Anti-Corruption Bureau, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office and the National Agency for Finding, Tracing and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes. It is emphasized that despite the creation of the relevant institutional infrastructure, the effectiveness of the relevant reforms is influenced by political factors, certain legislative shortcomings, etc. It is noted that ensuring the real independence of the bodies with anti-corruption powers and the proper level of their interaction with each other is a crucial factor on the way to Ukraine's integration into the legal space of the European Union. The author also focuses on Ukraine's international legal obligations under the Association Agreement, the fulfillment of which is an important prerequisite for further rapprochement with the *acquis communautaire*. It is concluded that overcoming corruption is critically important for ensuring sustainable democratic development of the country.

The article also analyzes current challenges in the fight against corruption, in particular the impact of external armed aggression on the stability of anti-corruption reforms. The author emphasizes the need for a comprehensive approach to anti-corruption policy, which includes not only legislative, political, economic, but also organizational aspects. Particular attention is paid to the issue of compliance of the anti-corruption bodies of Ukraine with European standards, in particular, the requirements of the EU *acquis communautaire*, which provides for the adaptation of the national legal system to EU norms and practices. The author emphasizes the need for a comprehensive approach to anti-corruption policy, which includes not only legislative, political, economic, but also organizational aspects.

Key words: corruption, anti-corruption policy, National Agency for the Prevention of Corruption, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, Asset Recovery and Management Agency, European integration, *acquis communautaire*.

14 грудня 2014 р. Європейська Рада ухвалила рішення про початок переговорної стадії з Україною на шляху до вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС). Сьогодні основним міжнародно-правовим актом в рамках європейської інтеграції для України є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. (далі – Угода про асоціацію). Відтак, відповідно до Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання «реалізовувати масштабні реформи, спрямовані на адаптацію її національного законодавства та практики його реалізації» [1].

28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на членство у ЄС. 7 березня того ж року Рада ЄС зробила запит Європейській Комісії надати свої висновки щодо заявки на членство, зокрема, щодо України (окрім України, заявки також подавали Грузія та Молдова) [2]. Вже 8 квітня Україна отримала анкету щодо відповідності політичним та економічним критеріям членства у ЄС, а 13 квітня – щодо правових критеріїв (відповідність «*acquis communautaire*»

ЄС) [2]. Україна надала свої відповіді на анкети відповідно 17 квітня та 9 травня.

17 червня 2022 р. Україна отримала Комюніке від Європейської комісії та Європейського парламенту ЄС – «Думка Європейської комісії щодо заявки України на членство у ЄС». Отже, Європейська Комісія констатувала у частині щодо відповідності України політичним критеріям, що з «Революції Гідності 2014 р. Україна здійснила судові та антикорупційні реформи в два етапи (у 2014-2016 та 2020-2021 рр.)». Ці реформи мали місце у світі, зокрема, «високого рівня корупції та значного впливу олігархічних інтересів» [2, с. 8]. В той же час, Комісія констатувала, що «Україна досягла значних успіхів у боротьбі з корупцією, але кількість високопосадовців, притягнутих до відповідальності за корупцію, залишається обмеженою, розслідування корупційних злочинів іноді позбавлені неупередженості, а правоохоронні органи стикаються з політичним втручанням» [3, с. 10]. Окрім того, Комісія наголосила на тому, що «Україною було створено незалежні антикорупційні органи, зокрема,

добре функціонуючий Вищий антикорупційний суд, але саме незалежність усіх антикорупційних інституцій залишається вирішальною». До того ж, Комісія зазначила, що Україні «слід усунути недоліки в діяльності правоохоронних органів, зокрема, у частині боротьби з корупцією, що залишаються серйозною проблемою у країні». Отже, можемо зробити висновок, що у частині політичного критерію, зокрема, у сфері протидії та боротьби з корупцією, задля набуття членства у ЄС, Україні слід запровадити реформи відповідно до «acquis communautaire» ЄС. 23 червня 2022 р. Україна набула статус держави-кандидатки, тому, з огляду на вище зазначене, актуальність теми наукової статті не викликає сумнівів.

Перш за все, слід здійснити аналіз доктринального тлумачення поняття «корупція». Над чітким визначенням поняття «корупція» працювало багато вчених. Так, Книш С. зазначає, що «у сучасному глобалізованому світі, де спостерігається стрімке зростання потоків капіталу, товарів, людей, інформації та знань, корупція виходить за межі національних контекстів і набуває транснаціонального характеру» [4, с. 69]. Карл Дж. Фрідріг зазначає, що «корупція є девіантною поведінкою, яка пов'язана із конкретною мотивацією – отриманням власної вигоди з коштів суспільства» [5, с. 21]. В свою чергу, Раєн В. розглядає зазначений вище термін в якості ілюстрації етичної проблеми, що є значно глибшою, аніж «специфічний аморальний вчинок». Авторка наголошує на тому, що «корупція значно виходить за межі простого правопорушення, є неетичним обміном, що може «пролити світло» на всю економічну структуру нормативної моралі – структуру, що дає можливість обміну моральними цінностями врозріз встановленим цінам» [6, с. 101]. Схожою є думка й таких науковців, як Мельник М., Камлик М., Соловійов В. та Невмержицький Є. Науковці зазначають, що «корупція – це багатогранне соціально-економічне та політичне явище, що включає комплекс протиправних та неетичних дій, охоплюючи при цьому різні аспекти, зокрема, управлінські, політичні, економічні, правові, соціальні та морально-етичні складові».

Проблематику механізмів протидії корупції в державах світу досліджував також і Паоло Девід Фарах, який наголошував, що «в останнє десятиліття корупція не має кордонів, а основними проблемами її поширення є глобалізація та поглиблення торгівельних відносин між державами».

Отже, питання «поширеності» корупції давно вийшло за рамки так званої «політичної корупції» і сьогодні проблема набуває інтернаціонального масштабу через «корупційні зв'язки» між міжнародними корупційними угрупованнями та ін. [7, с. 4].

Закон України «Про запобігання корупції» від 2015 р. регламентує, що «корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». До суб'єктів «корупційних правопорушень» Закон відносить, зокрема: осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, депутатів, державних службовців, суддів та ін. [9].

Тема корупції та боротьби з нею залишається актуальною як серед відповідних експертів, так і в суспільстві загалом, оскільки корупційні дії продовжують реалізовуватися в таких сферах, як соціально-політична, економічна та ін. Це підтверджується різними індикаторами рівня корупції в Україні. З економічної та політичної точок зору наша країна залишається однією з найбільш корум-

пованих у сучасному світі. Так, наприклад, за даними Transparency International у частині «Індексу сприйняття корупції (CPI)», станом на 2024 р. Україна посіла 105-е місце з 180-ти у відповідному рейтингу (набрала 35 балів зі 100). Після зростання балів на 3 у 2023 р., у 2024 р. Україна покращила свої позиції [9, 10]. Основними рушійними таких покращень є реформи в рамках європейської інтеграції та виконання відповідних міжнародно-правових зобов'язань. Організація наголошує на тому, що «поточні результати свідчать про те, що багато реформ впроваджуються лише формально або їх реалізація свідомо гальмується». Тому, на думку відповідних експертів даної антикорупційної міжнародної організації, «зниження балів у 2024 р. вказує на те, що просте зосередження на програмному виконанні зобов'язань України є недостатнім, а якість реалізації реформ не відповідає очікуваному рівню» [9, 10].

В Україні на сьогодні функціонують низка органів, завдання яких полягає, зокрема, й у боротьбі з корупцією. Так, до основних суб'єктів сфери антикорупційної політики слід віднести Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Національну раду з питань антикорупційної політики, Національне агентство з питань запобігання корупції, органи прокуратури та Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національну поліцію України, Спеціальну антикорупційну прокуратуру. [11. С. 42]

Ще у середині 2000-х рр. розпочалось приведення українського законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Так наприклад, у 2006 р. Україна стала державою-членом членом Групи держав Ради Європи проти корупції. Як зазначалося попередньо, в період 2014-2015 рр. ЄС було надано макрофінансову допомогу, що в свою чергу, зобов'язувала Україну до вирішення питань, що стосуються антикорупційної політики та врядування, зокрема, йшлося про створення Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [12].

НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, основним завданням якого є формування антикорупційної політики та запобігання корупції [13]. Антикорупційна політика НАЗК формується шляхом прийняття відповідних антикорупційних стратегій та державних програм, а також за допомогою контролю за їх виконанням, проведення антикорупційних експертиз, контролю за дотриманням етичності у поведінці відповідних державних службовців; шляхом запобігання конфлікту інтересів, перевірки та контролю декларацій та ін. НАЗК здійснює таку діяльність на «місцевих рівнях», зокрема, координує та надає методичну допомогу державним органам та органам місцевого самоврядування, здійснює контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій та ін. Можемо констатувати, що Агентство має широке коло обов'язків. Так, ще у 2023 р. щодо ефективності діяльності НАЗК Transparency International зазначала, що «бюджетне фінансування НАЗК покращилось», проте було наголошено на необхідності «збільшити граничну чисельність апарату НАЗК». Організація також звертала увагу й на те, що «неврегульованими залишаються питання територіальних підрозділів Агентства» [13]. Згідно з чинним законодавством, гранична чисельність працівників апарату НАЗК встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Голови Національного агентства. Станом на 1 січня 2024 р. ця чисельність становила 408 осіб, з яких фактично працювало 396 осіб. Закон України «Про запобігання корупції» 2014 р. передбачає можливість створення територіальних підрозділів

НАЗК за рішенням його Голови. Проте, станом на 2025 р., таких підрозділів ще не було створено. Натомість, НАЗК координує діяльність уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції в інших державних органах. Наприклад, у 2025 р. було активовано експериментальний проєкт у Державній податковій службі, що передбачає створення єдиного уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції.

Далі розглянемо особливості діяльності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, що є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави, або які конфісковано під час кримінального провадження [15]. Зазначений вище орган не має аналогів за своїм правовим статусом та обсягом функцій у системі органів державної влади в Україні. Агентство, як і інші сучасні антикорупційні органи, створено в рамках євроінтеграційного процесу, а саме, відповідно до актів права ЄС, зокрема, Рішення Ради Європейського Союзу № 2007/845/JHA від 06 грудня 2007р. [16]. Слід також додати, що відповідно до вимог ЄС зазначене Агентство покликане здійснювати фінансові дослідження задля відстеження активів, що згодом підлягатимуть вилученню та конфіскації [17, с. 47-49]. В цілому, аналізуючи ЗУ «Про Національне агентство з питань виявлення та розшуку активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 2014 р. можемо зазначити, що дана організація має на меті виявлення, розшук та управління відповідними активами.

У контексті даного дослідження доцільно виокремити низку ключових функцій, покладених на Агентство. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» 2014 р., до функцій Агентства відносять, зокрема: здійснення заходів з виявлення, розшуку та оцінки активів на підставі звернень слідчого, детектива, прокурора або суду (слідчого судді); організація процедур, пов'язаних з оцінкою, обліком та управлінням такими активами; формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у рамках кримінального провадження; а також надання роз'яснень, методичної та консультативної підтримки для слідчих, детективів, прокурорів і суддів щодо виявлення, розшуку, оцінки й управління арештованими активами. Підкреслимо, що з метою всебічного виконання функцій Агентство здійснює міжнародне співробітництво із Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN) та представляє Україну в цій організації [18].

Реалізувати свої процесуальні повноваження Агентство може на підставі звернення органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації чи їх стягнення в дохід держави внаслідок визнання необґрунтованими активів (п. 1 ч. 1 ст. 16). Агентство також вживає заходів щодо виявлення та розшуку активів, що можуть бути арештовані у справах про визнання активів необґрунтованими та їх подальше стягнення до державного бюджету. Ці дії здійснюються на підставі звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів, а також у тісній взаємодії з ними з метою забезпечення арешту таких активів і їх передачі в дохід держави [18].

Варто підкреслити, що здійснювати свої процесуальні повноваження з виявлення та розшуку активів Агентство має можливість реалізовувати лише опосередковано – шляхом використання інструменту, передбаченого ч. 1 ст. 10 – направлення запитів до державних органів, органів місцевого самоврядування з метою отримання інформації, необхідної для виконання покладених на Агентство обов'язків. Крім того, Агентство має доступ до великого обсягу статистичних даних, що зберігаються в різноманітних базах даних, створених органами публічної влади [19, с. 72].

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про антикорупційне бюро України» 2014 р., «НАБУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладатимуться попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових» [20]. Спеціальний статус зазначений вище орган отримав ще у 2021 р., коли набув чинності відповідний ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України у відповідність з вимогами Конституції України» [21]. Надання спеціального статусу НАБУ було обумовлено необхідністю усунення суперечності між Конституцією України та ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» 2014 р. Конституційна вимога щодо створення органів виконавчої влади. Так, відповідно до ст. 6, ст. 19, ст. 85 та ст. 106 Конституції України, органи виконавчої влади можуть створюватися лише в межах, визначених Конституцією, та/або підпорядковуються Кабінету Міністрів України або Президенту [22]. НАБУ, як антикорупційний орган, не входило до системи органів виконавчої влади та не підпорядковувалося жодному з вищезазначених органів, що створювало невизначеність у його правовому статусі. Конституція не передбачала можливості існування органу, який би мав владні повноваження (наприклад, слідчі, оперативно-розшукові, право на доступ до інформації), але при цьому, був би поза системою виконавчої влади. Це створювало ризики визнання діяльності НАБУ неконституційною. Так, у вересні 2020 р. Конституційний Суд України у справі № 13/2019 вказав, що «Указ Президента про призначення директора НАБУ є неконституційним, оскільки Бюро не є органом, який Президент має право створювати або яким має право керувати згідно з Конституцією». Отже, ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України у відповідність з вимогами Конституції України» 2021 р. було внесено зміни до ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України», відповідно до яких НАБУ було визнано центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом; було уточнено його правовий статус у системі державної влади; було встановлено, що директор НАБУ призначається Кабінетом Міністрів України за результатами відкритого конкурсу [23].

Наприкінці 2015 р. євроінтеграційний напрямок нашої держави зазнав критики від Європейської комісії. За словами комісара Європейської комісії, «всі зусилля в сфері антикорупційних реформ будуть даремними, якщо одночасно зі НАБУ не запрацює незалежна антикорупційна прокуратура». Так, у 2015 р. у структурі Генеральної прокуратури (з 02.01.2020 р. – Офіс Генерального прокурора) було створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру. Україна на той час потребувала не лише спеціалізовані органи сфери боротьби з корупцією, що б розслідували корупційні діяння, але й відповідно до кримінального законодавства здійснювали б ефективне процесуальне керівництво відповідно до завдань кримінального процесуального законодавства. САП є ключовим елементом антикорупційної інфраструктури України, відповідальною за процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, що розслідуються НАБУ, та за підтримку державного обвинувачення у справах про корупційні злочини високопосадовців. Цікавим є той факт, що на початку САП

входила до структури Офісу Генерального прокурора, що певним чином обмежувало її незалежність [23, 24, 25].

Ефективність САП безпосередньо впливає на здатність держави притягати до відповідальності осіб, причетних до корупційних правопорушень, та на зміцнення верховенства права. За даними Transparency International Ukraine, за понад два роки показники спроможності САП покращилися лише на 0,2 бали – з 3,3 до 3,5 за п'ятибальною шкалою, що свідчить про наявність системних проблем у функціонуванні інституції [25].

Компетенцію САП чітко окреслено у чинному законодавстві України, зокрема, у ст. 8 ЗУ «Про прокуратуру» 2014 р. Основними завданнями САП є «здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, що віднесені до підслідності НАБУ, підтримка державного обвинувачення у відповідних провадженнях, а також представництво інтересів держави в суді у справах, пов'язаних

із корупцією» [26]. САП також виконує функцію аналітичного центру з виявлення тенденцій у корупційній злочинності, що дозволяє формувати системні підходи до протидії високорівневій корупції в державі. Згідно з дослідженнями Центру протидії корупції, завдяки активності прокурорів САП у 2023 році вдалося домогтися вироків у низці резонансних справ, зокрема щодо «топ-чиновників», суддів та керівників державних підприємств [26].

Отже, Україна створила комплексну інституційну інфраструктуру для запобігання корупції відповідно до зобов'язань, взятих у межах європейської інтеграції. Ключовими органами є НАЗК, НАБУ, САП та Агентство з розшуку та менеджменту активів. Їх діяльність повинна відповідати Копенгагенським критеріям, зокрема політичному критерію членства в ЄС, що вимагає стабільних інституцій, що б гарантували верховенство права, демократію та захист прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої [...] Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014. Верховна рада України. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n167.
2. The European Commission recommends to Council confirming Ukraine, Moldova and Georgia's perspective to become members of the EU and provides its opinion on granting them candidate status. Press Release. Jun 17, 2022. Brussels. P. 8 URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3790.
3. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 17.6.2022 final. 21 p. 10 URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c8316380-6cb6-4ffd-8a84-2874003b288_en?filename=Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf.
4. Книш С. Антикорупційна політика європейського союзу: етапи формування, здобутки та перспективи. *Актуальні проблеми законодавства*. 2024. С. 67-77.
5. Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія— Київ. 2021. 665 с.
6. Verena Rauen. Corruption: Uncovering the Price of Normative Morality and the Value of Ethics. *German Law Journal*. 2016. 29 с.
7. Professor Paolo Davide Farah. *Transnational Law and Governance Series, gLAWcal Series, Routledge Publishing* (New-York/London). 2021. С.20-26
8. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
9. Transparency international (The global coalition against corruption). Corruption perceptions index 2024. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>.
10. Transparency international. Ukraine scored 35 out of 100 points on the 2024 Corruption Perceptions Index (CPI). URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/en/>.
11. Мосейчук С. Інституційне забезпечення державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. Вип. 2. 2023. С.169-181.
12. Угода про асоціацію. Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014 URL: zakon.rada.gov.ua.
13. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/>.
14. Звіт дослідження спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України. 2023 Transparency International Ukraine. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/spromozhni-efektyvni-j-nezalezhni-analiz-antikorupciynih-organiv/>.
15. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.
16. Рішення Ради 2007/845/ЮВС від 6 грудня 2007 року про співпрацю між Офісами з повернення активів держав-членів у сфері розшуку та виявлення доходів, одержаних [...] Рада ЄС; Рішення, Міжнародний документ від 06.12.2007 № 2007/845/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-07#Text.
17. Дрозд О.В. Міжнародна взаємодія Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Нове українське право*. Вип. 6. 2024. С. 47-49.
18. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-1>.
19. Новицька Н.Б. Процесуально-правові особливості виявлення та розшуку активів у діяльності АРМА. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 1 (14). С. 69-79
20. Про національне бюро України. *Верховна Рада України*. Закон України від 14.10.2014. №1698.VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення статусу Національного антикорупційного бюро України у відповідність з вимогами Конституції України. *Верховна Рада України*: Закон України від 19.10.2021. №1810– IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-20#Text>.
22. Конституція України. *Верховна Рада України*; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
23. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення статусу Національного антикорупційного бюро України у відповідність з вимогами Конституції України: Закон України від 19.10.2021 № 1810-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-20#Text>.
24. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної [...] : Закон України від 08.12.2023 № 3509-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>.
25. Спроможність САП: антипрокуратура показала поміре зростання-результати дослідження Transparency international Ukraine. Transparency international Ukraine. URL: https://ti-ukraine.org/news/efektyvnist-sap-najmenshe-zrostantya-pri-najbilshih-ochikuvannyah-rezultaty-doslidzhennya-transparency-international-ukraine/?utm_source=chatgpt.com.
26. Про прокуратуру: Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.